

„Note to my judge”¹. O istocie wysłuchania i znaczeniu praktycznym wysłuchania dziecka przez sąd

Dominika Kuna

Uniwersytet SWPS

Artykuł poświęcony jest instytucji wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym. W opracowaniu dokonano przeglądu regulacji prawa międzynarodowego, Konstytucji RP oraz aktów niższego rzędu – przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących wysłuchania dziecka w postępowaniu procesowym oraz nieprocesowym. Przedstawiono ewolucję instytucji, najnowsze zmiany prawne, szczególnie w zakresie sposobu przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunków jego organizacji, a także relewantne orzecznictwo. Dokonano charakterystyki tej czynności, uwzględniając jej przebieg oraz luki prawne, które wpływają na aktualną praktykę sądową. W rozważaniach przytoczono również przykłady dobrych praktyk dotyczących przeprowadzania wysłuchania dziecka zarówno w Polsce, jak i innych państwach.

Słowa kluczowe:

wysłuchanie; dziecko; prawa dziecka; dobro dziecka; wymiar sprawiedliwości przyjazny dziecku; konstytucyjne prawo do sądu

1. Wprowadzenie

Przedmiotem niniejszego opracowania będzie instytucja wysłuchania dziecka, której celem jest zapoznanie się przez sąd ze zdaniem dziecka oraz umożliwienie małoletniemu wzięcie udziału w procesie decyzyjnym. Choć przepisy regulujące wysłuchanie dziecka były przedmiotem ostatnich zmian legislacyjnych, w dalszym

1 Cytat pochodzi z blogu relacji 13-letniej Marii z Rumunii *My story of my hearing in the Court*, dostęp online: <https://blogs.ed.ac.uk/ijcc/2020/10/my-story-of-my-hearing-in-the-court/>.

ciągu nie są one kompletne, a wątpliwości związane z analizowaną instytucją pozostają aktualne. Celem artykułu będzie dokonanie charakterystyki wysłuchania dziecka oraz przedstawienie wniosków, które mogłyby wpłynąć na poprawę i ujednoczenie praktyki sądowej w zakresie tej szczególnej instytucji postępowania cywilnego.

Bez wątplenia główną wartością wysłuchania dziecka jest pozyskanie bezpośrednio od dziecka informacji na temat jego aktualnej sytuacji, daje bowiem możliwość poznania potrzeb małoletniego oraz jego opinii w toczącym się postępowaniu, którego wynik również go dotyczy. Tym samym można odnieść wrażenie, że partycypacja dziecka zdobywa przymiot sprawczości. Instytucja wysłuchania może zatem również wzmocnić podmiotowość dziecka w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych (rodzinnych). Wysłuchanie dziecka związane jest z jego prawem do decydowania o sobie, co nadaje mu status jednostki posiadającej prawa człowieka, własne poglądy i poczucie godności. Z uwagi jednak na wciąż jawiące się niedoskonałości regulacji dotyczących wysłuchania dziecka należy podjąć krytyczną refleksję, której wnioski mogą przyczynić się do pogłębienia dyskusji na temat uczestnictwa małoletniego w postępowaniu sądowym oraz związanych z nim ograniczeń.

Hipotezą badawczą niniejszego opracowania jest twierdzenie, że wysłuchanie dziecka to instytucja, której celem jest zapewnienie małoletniemu aktywnego udziału w postępowaniu sądowym oraz możliwości zabrania głosu w trakcie jego trwania. W artykule przedstawiono ewolucję wysłuchania dziecka na tle regulacji ponadnarodowych oraz przepisów prawa polskiego, charakterystykę tej czynności, uwzględniając jej przebieg oraz skutki odstąpienia od jej przeprowadzenia. Wskazano także na luki prawne oraz wnioski *de lege ferenda*. W krytycznej analizie wykorzystano wybrane dokumenty, w których sformułowano zalecenia i wytyczne dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku oraz relewantne orzecznictwo.

2. Podstawy prawne wysłuchania małoletniego w świetle regulacji prawa ponadnarodowego i przepisów prawa polskiego

Ewolucja instytucji wysłuchania dziecka związana jest ze stopniowym wprowadzeniem zmian legislacyjnych, których wektor skierowany był w kierunku zwiększenia podmiotowości dziecka w cywilnym postępowaniu sądowym (np. Borkowska, 2014; Budzyńska, 2015; Cieśliński, 2021; Pietruszewska, Zaruczyńska, 2023; Zajączkowska 2013; Sutova, Zembrzuski, 2024). Prawna charakterystyka instytucji wysłuchania dziecka rozpocznie się od aktów prawa międzynarodowego, ponieważ stanowią one uniwersalne wytyczne. Przepisy te wyznaczają standardy, na podstawie których państwa zobligowane są do przyjęcia odpowiednich rozwiązań

krajowych mających na celu chronić małoletnich w postępowaniach sądowych i administracyjnych (Eysymontt, 2023).

Jak już wspomniano, wysłuchanie dziecka związane jest z prawem do posiadania własnych opinii i wyrażania ich, a w szerszym wymiarze – z ideą podmiotowości dziecka. Wyrażone w art. 19 *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* (Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, 1948) oraz art. 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, 1966; Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167) prawo swobody posiadania niezależnej opinii, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów wszelkimi środkami, bez względu na granice, a także kształtowania opinii i wypowiedzi, z poszanowaniem praw i wolności innych osób oraz bezpieczeństwa publicznego, przysługuje każdemu, w tym również małoletniemu. Wyrazem powyższego jest także art. 10 *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* (EKPC) (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284) oraz art. 24 ust. 1 *Karty Praw Podstawowych* (KPP) (Dz.U.U.E.C.2007.303.1).

Fundamentalnym przepisem regulującym wysłuchanie dziecka jest art. 12 *Konwencji o prawach dziecka* (KPD), przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 10 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526). Przepis art. 12 KPD dotyczy prawa dziecka do udziału w postępowaniu sądowym oraz administracyjnym i związany jest z wywodzącym się z anglosaskiej kultury prawnej terminem „right to a hearing”, tłumaczonym najczęściej jako „prawo do wysłuchania” lub „prawo do rozpatrzenia sprawy”, bądź „prawo do sądu” (Jaros, 2015). Ograniczenia tego prawa muszą być przewidziane przez przepisy i wynikać z konieczności poszanowania praw lub reputacji innych osób albo ochrony bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego bądź zdrowia albo moralności społecznej (Jaros, 2015). Warto wskazać, że jeszcze przed przyjęciem KPD Komitet Ministrów Rady Europy przyjął Rekomendację R/84/4 z dnia 28 lutego 1984 r. w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej, w którym ujęto powinność konsultacji z dzieckiem przez uprawnione organy władzy publicznej, jeśli stopień dojrzałości dziecka na to pozwala (trzecia zasada).

Zgodnie z art. 12 KPD dziecko, które jest zdolne do kształtowania własnych poglądów, powinno mieć zapewnione prawo do ich swobodnego wyrażania we wszystkich sprawach dotyczących dziecka (ust. 1). Może to nastąpić bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu. W świetle KPD formy te traktowane są równorzędnie (Kociucki, 1994), a zatem dla należytej realizacji prawa określonego w art. 12 KPD należy umożliwić małoletniemu wypowiedzenie się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, bezpośrednio lub

za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego (art. 12 ust. 2 KPD; Committee on the Rights of the Child (CRC), *General Comment No. 12*, CRC/C/GC/12, 2009). Przepis ten wyraża zatem poniekąd zasadę bezpośredniości czynności wysłuchania i zwraca uwagę na potrzebę umożliwienia małoletniemu zajęcia stanowiska w sprawach dotyczących jego osoby (Kotas-Turoboyska, 2022).

Jednocześnie należy pamiętać, że art. 12 KPD doznaje dwóch znaczących ograniczeń, które wynikają z wykładni językowej tego przepisu. Po pierwsze, dziecko musi być zdolne do kształtowania swoich poglądów. Po drugie, przekazywane informacje będą przyjmowane przez osoby do tego upoważnione stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka. Wskazuje się zatem, że przepisy KPD są niekiedy odczytywane jako zapisy o wydźwięku paternalistycznym (Daly, 2024). Z tego też względu niektóre regulacje, takie jak m.in. art. 12 KPD, traktowane są jako zapisy limitacyjne i skutkują tym, że pojawiają się wątpliwości, czy art. 12 KPD nie jest pozbawiony sensu logicznego. Rolą tego przepisu jest przede wszystkim umożliwienie wypowiedzenia się małoletniemu, a zatem zgodnie z zasadami wykładni celowościowej jedynie ograniczenia art. 12 KPD powinny wynikać z ochrony dobra dziecka. Powyższe potwierdza również stanowisko Komitetu Praw Dziecka, dla którego prawo dziecka do wyrażenia własnych poglądów jest kluczowym aspektem zapewniającym mu partycypację w życiu społecznym, co jest korzystne nie tylko z punktu widzenia dziecka, ale także rodziny i społeczeństwa (Słyk, 2015; CRC, 2006).

Prawo dziecka do bycia wysłuchanym oraz związane z tym jego prawa procesowe zostały również szeroko uregulowane w *Europejskiej Konwencji o Wykonywaniu Praw Dzieci* (EKWPD), sporządzonej w Strasburgu dnia 25 stycznia 1996 r. (Dz.U. z 2000 r., nr 107, poz. 1128). Akt ten – choć budzi zastrzeżenia w kontekście precyzyjności swoich uregulowań (Słyk, 2015) – zapewnia małoletnim prawo do bycia informowanym i wyrażania stanowiska w toku postępowania (art. 3), zastrzegając przy tym, że należy mu przekazywać informacje adekwatne do jego wieku i rozeznania (art. 2 lit. d). Ponadto zgodnie z art. 6 EKWPD w postępowaniach w sprawach rodzinnych, zwłaszcza dotyczących wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej, miejsca pobytu dziecka i prawa do kontaktów z nim (art. 1 ust. 3 EKWPD), sąd w procesie decyzyjnym powinien wziąć pod uwagę stanowisko małoletniego, jeśli jest on zdolny do wyrażania swoich opinii; może je także uzyskać w sposób nieformalny. EKWPD normuje również obowiązek sądu, polegający na konieczności upewnienia się, że małoletni, który według przepisów prawa wewnętrznego posiada dostateczne rozeznanie, uzyskał wszelkie niezbędne informacje i mógł zająć stanowisko w sprawie. Przekazane przez dziecko wiadomości nie powinny być przez sąd ignorowane. Można zatem

stwierdzić, że EKWPD nadaje dziecku szerokie prawa. Wiąże się to również z genezą powstania tego aktu, jaką jest rekomendacja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 1121 z 1990 r. – wskazuje się w niej, że dzieci posiadają prawa, które mogą wykonywać samodzielnie, nawet wbrew woli osób dorosłych.

Instytucja wysłuchania dziecka pojawia się także w Wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 17 listopada 2010 r. (Wytyczne)², konkretnie pod postacią postulatu wprowadzenia wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku przed postępowaniem sądowym, w jego trakcie oraz po jego zakończeniu (pkt 3, cz. D Wytycznych *Prawo do bycia wysłuchanym i wyrażania poglądów*). W dokumencie wskazano, w jaki sposób czynność wysłuchania powinna zostać przeprowadzona: „Sędziowie powinni przestrzegać prawa dziecka do bycia wysłuchanym we wszystkich kwestiach, które mają na nie wpływ, lub przynajmniej do bycia wysłuchanym, jeżeli uznaje się, że dane dziecko dysponuje wystarczającym poziomem zrozumienia danych kwestii. Środki stosowane w tym celu należy dostosować do poziomu zrozumienia dziecka i do jego zdolności przekazywania informacji, a w ich ramach należy uwzględnić okoliczności sprawy. Należy konsultować się z dziećmi odnośnie do sposobu, w jaki pragną zostać wysłuchane” (Wytyczne 44) oraz: „Dzieciom należy przedstawić wszystkie niezbędne informacje dotyczące skutecznego korzystania z prawa do bycia wysłuchanym. Należy im jednak wyjaśnić, że ich prawo do bycia wysłuchanym oraz prawo do tego, aby ich poglądy zostały uwzględnione, niekoniecznie musi być decydujące przy wydawaniu orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie” (Wytyczne 48).

Zalecenia odnoszą się także do kontaktu sędziego z dzieckiem. Co ważne, zwrócono uwagę na konieczność szkolenia osób zatrudnionych w wymiarze sprawiedliwości, a pracujących z dziećmi (zob. szerzej Wytyczne wraz z uzasadnieniem) (Plewka, 2017; Skubiasz-Ślusarczyk, 2018). Powyższe podnoszono już w *Zasadach dotyczących statusu i funkcjonowania krajowych instytucji powołanych do ochrony i promocji praw człowieka („Zasady paryskie”)*³.

Prawo do bycia wysłuchanym zostało uwzględnione także w *Strategii Rady Europy na rzecz praw dziecka (2016–2021)*⁴. Wskazuje się, że „[u]czestnictwo dzieci to jedna

2 Wytyczne dostępne na stronie: https://fdcs.pl/_Resources/Persistent/4/f/c/e/4fce07bc79f3ae6a1c0d3eb93b579f8f45a2fcf0/Wytyczne-Komitetu-Ministrów-Rady-Europy-dot.-wymiaru-sprawiedliwosci-przyjaznego-dla-dzieci.pdf.

3 Zob. Principles relating to the Status of National Institutions (The Paris Principles): <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/principles-relating-status-national-institutions-paris>.

4 Strategia dostępna na stronie: <https://rm.coe.int/strategia-rady-europy-na-rzecz-praw-dziecka-2016-2021-/1680931c80>.

z pięciu priorytetowych sfer Strategii, ale jest to również cel przekrojowy. Angażowanie dzieci w proces decyzyjny na poziomie indywidualnym, rodzinnym, organizacji i polityki w społeczeństwie jest kluczowe, by realizować te prawa. Rada Europy jest zobowiązana do przyjmowania podejścia wobec praw dziecka we wszystkich wymiarach niniejszej Strategii, polegającego na uczestnictwie i do wspierania państw członkowskich w tym samym”. Zauważenie pilnej potrzeby zmian w tym obszarze wynikało z danych dostarczonych przez Agencję Praw Podstawowych (FRA) (2015, Przyjazny dzieciom wymiar sprawiedliwości⁵), które potwierdziły, że europejskie systemy wymiaru sprawiedliwości są niewystarczająco przystosowane do szczególnych potrzeb dzieci. Analiza praktyki sądowej w różnych państwach pokazała, że prawo dzieci do bycia wysłuchanym, poinformowanym, chronionym i niedyskryminowanym nie zawsze jest przestrzegane.

Rekomendacje dotyczące instytucji wysłuchania dziecka znalazły się także w dokumencie, który powstał w związku z oceną realizacji i stworzenia wytycznych dla władz w odniesieniu do zaleceń Komitetu Praw Dziecka ONZ dla Polski, przygotowanego przez członków Koalicji Organizacji Pozarządowych monitorujących wdrażanie Konwencji o prawach dziecka w Polsce z 2025 r. (Zalecenia)⁶. W dokumencie stwierdzono bowiem, że: „Szacunek dla poglądów dziecka, włączanie go w procesy decyzyjne, wysłuchanie jego zdania w sprawach, które go dotyczą nie jest jeszcze standardem w Polsce. Uczestnictwo młodych ludzi w życiu społecznym zarówno na poziomie krajowym jak i lokalnym dopiero się rozwija. Powstają różne inicjatywy, jak np. Rada Dzieci i Młodzieży przy Rzecznictwie Praw Dziecka, które stwarzają ku temu szansę, ale brakuje zorganizowanych i systemowych rozwiązań, które dawałyby młodym ludziom realny wpływ na podejmowane decyzje, zwłaszcza osobom z grup defaworyzowanych”.

Należy wskazać, że w dokumencie podkreślono jako element pozytywny wprowadzoną obligatoryjność wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym: „[j]ednocześnie należy docenić zmianę prawną z 2023 roku, która wprowadziła obowiązek wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym, od którego sędziego może odstąpić jedynie w szczególnych okolicznościach, które musi wyjaśnić na piśmie” (Zalecenia, 2025, pkt 21, s. 17). Ponadto wśród tych rekomendacji wyróżniono konieczność wprowadzenia systemowych szkoleń dla pracowników wymiaru sprawiedliwości w zakresie postępowań z udziałem małoletniego (Zalecenia, 2025, pkt 5, s. 18), wprowadzenie systemowej edukacji antidyskryminacyjnej związanej z prawami dziecka (Zalecenia, 2025, pkt 2, s. 18), przeprowadzenie ewaluacji skuteczności

5 Zob. przypis nr 23 Strategii.

6 Tekst dostępny na stronie: <https://unicef.pl/content/download/66565/file/Zalecenia%20Komitetu%20Praw%20Dziecka%20ONZ%20dla%20Polski.pdf>.

wdrożenia wprowadzonych zmian prawnych w zakresie wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym (Zalecenia, 2025, pkt. 6, s. 18) oraz wprowadzenie ustawowego obowiązku wysłuchania małoletniego cudzoziemca w procedurach: legalizacyjnych, o umieszczeniu w ośrodku strzeżonym, o zobowiązaniu do powrotu (Zalecenia, 2025, pkt 7, s. 18). W dokumencie wyróżniono kwestie wysłuchania dziecka migrującego.

Istotę wysłuchania dziecka i konieczność zagwarantowania możliwości wypowiedzenia się małoletniemu w postępowaniu sądowym potwierdzono również w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC), który wielokrotnie wskazywał w swoich rozstrzygnięciach, że w sprawach dotyczących kontaktów małoletniego z rodzicami wymagana jest opinia dziecka (zob. *Mustafa Erdoğan i in. przeciwko Turcji*, ETPC 2014; *Płaza przeciwko Polsce*, ETPC 2011; *NTS i in. przeciwko Gruzji*, ETPC 2016). Ponadto zdaniem ETPC dziecko jest podmiotem swoich praw, a jego prawa, w tym szczególnie prawo do bycia wysłuchanym, powinno realizować się poprzez umożliwienie dziecku zabrania głosu w sprawach rozstrzyganych w postępowaniu sądowym (zob. *M i M przeciwko Chorwacji*, ETPC 2015). W ocenie ETPC dziecko zdolne do formułowania swoich poglądów powinno mieć zapewnioną przez państwo możliwość wyrażenia swojego zdania, uwzględnianego następnie w procesie decyzyjnym przez sądy. W przeciwnym razie – wedle stanowiska ETPC – zaniechanie wysłuchania dziecka przez sąd rodzinny naruszy art. 8 EKPC (Szklanna, 2010).

Niezależnie od uznania interpretacji art. 12 KPD oraz zakresu jego ograniczeń wraz z dorastaniem dziecka jego możliwość korzystania z przysługujących mu praw i wolności również wzrasta, co związane jest ze stawianiem się coraz bardziej dojrzałą i świadomą swoich prawa osobą. Nie oznacza to jednak, że dopiero wtedy dziecko nabiera zdolności prawnej, gdyż ta przysługuje mu co najmniej od momentu urodzenia. W tym miejscu mowa o zdolności faktycznej, umożliwiającej dziecku nie tylko bycie podmiotem wszystkich swoich praw konstytucyjnych, ale także korzystania z nich (Florczak-Wątor, 2023). Nadmienić należy, że KPD nie tylko przewiduje aktywny udział dziecka w postępowaniu sądowym, ale w art. 13 ust. 1 gwarantuje dzieciom prawo do swobodnej wypowiedzi i pozyskiwania informacji we wszystkich sferach życia. W odniesieniu do polskiego systemu prawa przepis ten ulega ograniczeniom w związku z przepisami dotyczącymi władzy rodzicielskiej oraz miejscem dziecka w rodzinie i poza nią, uderzającymi m.in. w fundamentalne założenia prawa dziecka do samostanowienia (Czyż, 2002).

Pojmowanie rzeczywistości przez małoletniego różni się od poglądów osoby dorosłej, jednakże nie należy uznawać, że spostrzeżenia dziecka dostarczają mniej ważnych informacji w danej sprawie. Wyniki przeprowadzonych na przestrzeni lat badań empirycznych (np. Bąk, 2015; Cieśliński, 2015; Hargreaves, Cusworth i in., 2024;

Holewińska-Łapińska, 2013; Raitt, 2007; Słyk, 2015; Trocha, 2015; Walker i Misca, 2019) wskazują, że głos dziecka może zwrócić uwagę sędziów na kluczowe dla rozstrzygnięcia sprawy fakty (Henaghana, 2018). Założenia wynikające z dokumentów prawa międzynarodowego realizowane są w polskim porządku prawnym w aktach o randze zarówno konstytucyjnej, jak i ustawowej. Wprowadzenie instytucji wysłuchania dziecka wprost do polskiego porządku prawnego jest gwarantem skuteczności przepisów prawa unijnego i międzynarodowego (Eysymontt, 2023; Zajązkowska, 2013).

W przepisie art. 72 Konstytucji RP ustawodawca kreuje zasadę ochrony dobra dziecka. Jest ona regulowana m.in. w postaci obowiązku wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka, spoczywającym na organach władzy publicznej i osobach odpowiedzialnych za dziecko (art. 72 §3). Przepis ten tworzy prawo podmiotowe i podkreśla konstytucyjnoprawną podmiotowość dziecka, niezależnie od zdolności do czynności prawnych samego dziecka. Innymi słowy, treścią regulacji jest obowiązek wysłuchania małoletniego jako jednego z podstawowych praw dziecka i elementu jego prawa do ochrony w postępowaniu prawnym (Borysiak, 2016). W doktrynie wskazuje się, że art. 72 ust. 3 Konstytucji RP odnosi się literalnie jedynie do procedury ustalania praw do dziecka (np. w procesie przysposobienia czy ustalania przez sąd praw do dziecka przy separacji albo rozwodzie). Z drugiej strony możemy interpretować go szerzej, jako każde postępowanie przesądzające jakieś prawo podmiotowe dziecka. Nieścisłość interpretacyjna powoduje, że przepis ten formułowany jest w sposób utrudniający wyprowadzenie z niego normy prawnej, nadającej się do stosowania w indywidualnym przypadku ze względu na swój ogólny charakter, utrudniając bezpośrednie stosowanie przepisów prawa (art. 8 ust. 2 Konstytucji RP; Słyk, 2015). Ograniczenie prawa do wysłuchania dziecka jest zatem wkomponowane w samą istotę art. 72 ust. 3, ponieważ podmioty będące adresatami słów dziecka jednocześnie stanowią „swoisty bufor między dzieckiem a światem zewnętrznym”, co może w konsekwencji zaburzać interpretację wypowiedzi małoletniego (Borysiak, 2016; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 października 2011 r., K 16/10; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 stycznia 2014 r., SK 5/12). Ponadto ustawodawca zastrzegł względny charakter tej czynności, dopuszczając uwzględnienie zdania dziecka „w miarę możliwości”. W doktrynie zwraca się również uwagę, że art. 72 nie odnosi się do „codziennego procesu wychowawczego w rodzinie”, choć z drugiej strony art. 48 ust. 1 może być interpretowany jako nakaz wysłuchania dziecka (Garlicki, 2016).

Realizacja wysłuchania dziecka w cywilnym postępowaniu sądowym jest wynikiem transpozycji na ustawodawstwo zwykłe art. 72 ust. 3 Konstytucji RP oraz art. 12 ust. 2 KPD. Pierwsze uregulowania dotyczące wysłuchania i jego przebiegu

wprowadzono ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (k.r.o.) (Dz.U. nr 220, poz. 1431) z uwagi na potrzebę zapoznania się ze zdaniem małoletniego przez organy podejmujące decyzje w sprawach związanych z życiem dziecka. Ustawą z 2008 r. wystuchanie dziecka uregulowano w art. 216¹ oraz art. 576 §2 Kodeksu postępowania cywilnego (k.p.c.) (Dz.U. z 1964 r., nr 43, poz. 296), odnoszącym się odpowiednio do postępowań rozstrzyganych w procesie oraz obowiązującym w postępowaniu nieprocesowym, obligując do wystuchania małoletniego dziecka w każdej sprawie dotyczącej jego osoby. Obowiązek ten uzależniony jest jednak od rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości małoletniego – najważniejszych kryteriów umożliwiających wystuchanie dziecka, istotniejszych niż charakter sprawy lub jego waga. W poprzednio obowiązującym stanie prawnym art. 576 k.p.c. przewidywał jedynie wystuchanie przedstawiciela ustawowego osoby, której dotyczy postępowanie, co pozostawało w sprzeczności z Konstytucją RP, regulacjami i zaleceniami międzynarodowymi (Kotas-Turoboyska, 2022). Sąd ma obowiązek wystuchania małoletniego także w sprawach dotyczących majątku dziecka (art. 576 §2 k.p.c.). Z przepisu wynika, że sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wystuchają je, jeżeli pozwalają na to jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Wystuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych. Jak zatem wynika z przepisu, to nie miejsce wystuchania jest uzależnione od indywidualnych cech dziecka, lecz sama decyzja o przeprowadzeniu tej czynności. Kwestia pomieszczenia, w jakim przeprowadzana jest czynność, jest odrębna. Wskazane przepisy uzupełniały regulacje z Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r., poz. 1141) (Regulamin), a konkretnie §186. Jeszcze przed nowelizacją z 2023 r. wskazywano na konieczność odformalizowania procedury wystuchania dziecka, przeprowadzania jej w przyjaznych dla małoletniego okolicznościach, poza salą sądową, stworzenie atmosfery intymności, zaufania i niekrępowanie wypowiedzi małoletniego, która powinna raczej przybrać formę swobodnej wypowiedzi, jedynie nakierowywanej przez organ wystuchujący na właściwe tory, tj. na kwestie istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Takie uregulowanie pozycji dziecka urzeczywistnia jego rolę jako strony lub podmiotu postępowania cywilnego, zmieniając pozycję „cichego obserwatora postępowania” na jednego ze współdecydentów mających realny wpływ na ostateczne rozstrzygnięcie sądu (Kotas-Turoboyska, 2022).

Instytucja wystuchania dziecka pojawiała się w projektach nowelizujących Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Jednym z nich był rządowy projekt ustawy z dnia

27 lutego 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 3254) (Wybrańczyk, 2020). Jednakże dopiero w 2023 r. doszło do znaczących zmian w zakresie prawa rodzinnego. Wprowadzenie ustawy z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 1606) spowodowało uszczegółowienie przebiegu wysłuchania dziecka. W zakresie wysłuchania zmianie uległy przepisy art. 216¹ k.p.c. oraz dodano art. 216² k.p.c. i art. 576 §3 k.p.c. Obecnie sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wysłucha je, jeżeli pozwalają na to jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości. Jeżeli przed sądem dziecko odmawia udziału w wysłuchaniu, sąd odstępuje od tej czynności. Zgodnie z §2 art. 216¹ k.p.c. sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględni jego zdanie i rozsądne życzenia. Należy zaznaczyć, że ustawodawca wprost wskazuje, iż wysłuchanie dziecka może nastąpić tylko raz w toku postępowania, chyba że dobro dziecka wymaga ponownego przeprowadzenia tej czynności lub potrzebę ponownego wysłuchania zgłasza dziecko. Takie założenie ustawodawcy wyraża zasadę jednorazowości wysłuchania. Ponowne wysłuchanie dziecka przeprowadza ten sam sąd, chyba że jest to niemożliwe lub stoi temu na przeszkodzie dobro dziecka (art. 216¹ §3 k.p.c.). W sytuacji, gdy sąd odstąpił od wysłuchania dziecka, najpóźniej przed zakończeniem postępowania wskazuje w protokole posiedzenia lub rozprawy, z jakich przyczyn czynność ta nie została przeprowadzona. Przebieg wysłuchania został szczegółowo omówiony w kolejnej części opracowania.

W procesie sądowym dziecko podlega wysłuchaniu w dotyczących go sprawach niemajątkowych, czyli w sprawach małżeńskich, w których rozstrzyga się o władzy rodzicielskiej, a zatem w sprawach o rozwód, separację, unieważnienie małżeństwa, ale także w sprawach dotyczących pochodzenia dziecka czy rozwiązania przysposobienia (Weitz, 2016; Cieśliński, 2021). Natomiast w postępowaniu nieprocesowym wysłuchanie dziecka następuje w sprawach rodzinnych i opiekuńczych dotyczących osoby lub majątku dziecka – zarówno majątkowych, jak i niemajątkowych. W literaturze przedmiotu podaje się, że w praktyce sądy, realizując nakaz wynikający z art. 576 §2 k.p.c., wysłuchują dziecko przede wszystkim w sprawach o: zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka; ograniczenie, pozbawienie, przywrócenie, zawieszenie władzy rodzicielskiej; przysposobienie; ustalenie kontaktów z dzieckiem; zmianę wyroku rozwodowego w przedmiocie władzy rodzicielskiej czy miejsca pobytu małoletniego; zmianę postanowienia w zakresie władzy rodzicielskiej; ustanowienie opieki; umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej; rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka

w braku porozumienia między rodzicami; zezwolenie kobiecie poniżej 18. roku życia na zawarcie związku małżeńskiego; zezwolenie na wydanie dziecku paszportu; stwierdzenie zasadności przyjęcia dziecka do szpitala psychiatrycznego; wydanie zarządzeń w sprawach opiekuńczych; nakazanie realizacji kontaktów z dzieckiem i nałożenie kary pieniężnej z tytułu niewykonywania tego orzeczenia; rozporządzenie majątkiem dziecka. Warto wskazać, że dziecko podlega wystuchaniu również wtedy, gdy jest ono uczestnikiem postępowania, na podstawie przepisu ogólnego – art. 514 §1 k.p.c. – oraz przepisów szczególnych, np. art. 547 k.p.c, art. 561 §3 k.p.c. (Bodio 2023).

Należy podkreślić, że powinność wystuchania dziecka istnieje niezależnie od tego, czy dziecko jest uczestnikiem postępowania. Dokonanie czynności wystuchania nie powoduje nadania mu takiego statusu. Prawo do wystuchania to prawo do udziału w procesie decyzyjnym i nie należy utożsamiać go z przyznaniem prawa do decydowania o sobie. Umożliwienie przedstawienia swojego zdania jest wyrazem uznania godności dziecka i szacunku do jego podmiotowości (Bodio, 2020; Łopatka, 2000; Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 1997 r., III CZP 63/97, OSNC 1998/6). Natomiast w sytuacji nadania dziecku statusu uczestnika postępowania należy zaznaczyć, że wystuchanie uczestników postępowania na podstawie art. 514 §1 k.p.c. ma na celu umożliwienie złożenia wyjaśnień lub oświadczeń zarówno przez wnioskodawcę, jak i uczestników, uzyskanie od nich informacji na temat ich żądań oraz okoliczności, od których zależy wydanie i treść postanowienia, umożliwienie im wnoszenia wniosków i zarzutów (Kunicki, 2016; Rejda, 2020). Zatem uznając dziecko za uczestnika postępowania, małoletni nabywa prawo do kształtowania postępowania, co wiąże się z możliwością robienia notatek, prawa wglądu do akt sprawy oraz do udziału w rozprawie. Dziecko ma więc zapewnioną możliwość zajęcia stanowiska i obrony swych interesów, czyli rzeczywisty dostęp do sądu (Habscheid, 1991; Sawczuk, 1997).

Institucja wystuchania dziecka uległa w ostatnim czasie przemianom, które ocenić należy pozytywnie. Ustawodawca krajowy zauważa bowiem istotę tej czynności, szczególnie w postępowaniu sądowym z udziałem dziecka. Regulacje międzynarodowe – choć nie wskazują konkretnych zasad określających sposób wystuchania dziecka, nie decydują o jego obligatoryjności lub fakultatywności ani też nie dostarczają standardów tego wystuchania – są dla ustawodawcy krajowego pożytecznymi wskazówkami pożądanego kierunku kształtowania postępowania sądowego na poziomie narodowym (Słyk, 2015). W polskim systemie prawa wystuchanie ujęto w szeregu instytucji konstytuujących podmiotowość dziecka, choć wciąż nie są określone sankcje bezpodstawnego odstąpienia od wystuchania

dziecka. Na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c. zaniechanie wysłuchania dziecka nie prowadzi ani do nieważności postępowania z powodu pozbawienia możliwości obrony praw małoletniego, ani nie uzasadnia skargi o wznowienie postępowania na podstawie art. 401 pkt 2 k.p.c., gdy przedstawiciel ustawowy lub jego pełnomocnik reprezentuje interesy dziecka. Należy jednak zaznaczyć, że istnieje pogląd, zgodnie z którym zachodzi nieważność postępowania, jeżeli przyczyna niewysłuchania małoletniego leży po stronie sądu, co następuje, gdy dziecko spełnia wszelkie kryteria do jego wysłuchania i wyraża taką wolę, a sąd pozbawia go tego prawa (Wybrańczyk, 2025).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego sformułowano zasadę wysłuchania dziecka, która zachowuje aktualny charakter mimo zmiany stanu prawnego. Już bowiem w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 26 stycznia 1973 r. (III CZP 101/71; OSNCP 1973, nr 7–8, poz. 118) Sąd Najwyższy wskazywał, że choć małoletni nie powinien być uczestnikiem postępowania o pozbawienie władzy rodzicielskiej oraz o odebranie dziecka, to jednak zasadne jest wysłuchanie go w trybie ówczesnego art. 574 k.p.c. Sąd Najwyższy swoje stanowisko uzasadnił zastosowaniem wykładni celowościowej, na rzecz której zrezygnował z przyjęcia literalnego brzmienia art. 510 k.p.c., traktując udział dziecka jako zagrożenie dla jego procesu wychowawczego oraz naruszającego autorytet władzy rodzicielskiej. Sąd Najwyższy wskazał również, że z wysłuchania dziecka sąd może zrezygnować tylko w sytuacjach wyjątkowych, gdyby wysłuchanie to nie było celowe (Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1973 r., III CZP 101/71, OSNC 1973/7–8, poz. 118). W kolejnych uchwałach Sąd Najwyższy podkreślał znaczenie wysłuchania dziecka, mierząc się z rozstrzygnięciami dotyczącymi możliwości uczestnictwa dziecka w sprawach rodzinnych (Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 maja 1979 r., III CZP 14/79; OSNCP 1979, nr 12, poz. 230). Warto wskazać, że w postanowieniu z dnia 16 grudnia 1997 r. (III CZP 63/97; OSNC 1998, nr 6, poz. 108), dotyczącego sprawy o zmianę zawartego w wyroku rozwodowym rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej, Sąd Najwyższy uznał wysłuchanie dziecka za „obowiązek procesowy” sądu opiekuńczego, a jego uchybienie – zdaniem Sądu Najwyższego – może wpływać na wynik sprawy. Ponadto w postanowieniu z dnia 15 grudnia 1998 r. (I CKN 1122/98, OSNC 1999/6, poz. 19) Sąd Najwyższy wskazał, że: „kierując się celowością, przy uwzględnieniu stopnia dojrzałości małoletniego oraz charakteru sprawy opiekuńczej, właściwy sąd powinien zapoznać się ze stanowiskiem tego małoletniego, mając na względzie jego dobro”. Jak słusznie wskazuje J. Słyk, w linii orzeczniczej Sądu Najwyższego widać wyraźnie konsekwencję w traktowaniu wysłuchania dziecka jako gwarancji procesowej (Słyk, 2015), co trafnie podsumowuje stanowisko Sądu

Rejonowego w Toruniu zawarte w postanowieniu z dnia 19 września 2024 r. (III Nsm 789/24, LEX nr 3851609): „Wysłuchanie (...) małoletniej oraz rozważenie możliwości uwzględnienia jej zdania, było obowiązkiem Sądu i wyrazem poszanowania podmiotowości i autonomii małoletniej”.

W zakończeniu tej części opracowania można wskazać, w jaki sposób instytucja wysłuchania dziecka uregulowana jest w innych porządkach prawnych. W krajach europejskich procedury wysłuchania dziecka w postępowaniach sądowych różnią się pod względem przesłanek dopuszczalności tej czynności ze względu na wiek dziecka, formy i warunków wysłuchania. W Niemczech dziecko ma prawo do bycia wysłuchanym w postępowaniach dotyczących jego osoby, takich jak sprawy dotyczące opieki, adopcji czy ustalenia ojcostwa. Od 25 marca 2021 r. obowiązuje ogólna zasada, że dziecko powinno być wysłuchane w takich sprawach niezależnie od wieku. W praktyce oznacza to, że sąd powinien wysłuchać dziecko, jeśli jest to możliwe i odpowiednie w danej sprawie. W przypadku dzieci poniżej 14. roku życia, które nie są w stanie samodzielnie uczestniczyć w postępowaniu, reprezentant ustawowy (np. rodzic) działa w ich imieniu⁷. Z kolei we Francji wiek, od którego dziecko może być wysłuchane, nie jest ściśle określony, ale zazwyczaj sąd przeprowadza wysłuchanie dziecka, jeśli małoletni ma zdolność do wyrażenia swojej opinii. Dopuszcza się również formę pośredniego wysłuchania; wówczas czynność tę przeprowadza psycholog⁸. W Hiszpanii dziecko ma prawo do bycia wysłuchanym w postępowaniach dotyczących jego osoby, takich jak sprawy dotyczące opieki czy adopcji. Zgodnie z hiszpańskim Kodeksem cywilnym dziecko powinno być wysłuchane przez sąd, jeśli ma co najmniej 12 lat lub jeśli sąd uzna, że dziecko osiągnęło wystarczający stopień dojrzałości. W praktyce jednak, jak zauważają hiszpańscy prawnicy, wysłuchanie dziecka nie zawsze odbywa się zgodnie z zaleceniami, a proces ten bywa powierzchowny i nieuwzględniający rzeczywistych potrzeb dziecka⁹.

7 Zob. §159, 175, 192 Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG).

8 Zob. art. 388-1 Code civil.

9 Zob. art. 9 Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil.

Zob. także *The Voice of the Child*, Domenech Abogados: https://www.domenechabogados.com/the-voice-of-the-child/?utm_source=chatgpt.com oraz *Spanish family lawyers call for children to be heard in court trials*, La Vanguardia: https://www.lavanguardia.com/mediterranean/20241118/10117518/children-spain-family-heard-court-custody-father-listening-mother-judge-lawyer-aeafa.html?utm_source=chatgpt.com.

3. Organizacja wysłuchania dziecka – uwagi krytyczne na tle przebiegu wysłuchania małoletniego

Przebieg wysłuchania uregulowano w dodanym art. 216² k.p.c., do którego odwołuje się także art. 576 §4 k.p.c. Przepis ten wskazuje, że wysłuchanie dziecka następuje na posiedzeniu niejawnym. Odbywa się ono w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub – jeżeli dobro dziecka tego wymaga – poza jego siedzibą. Przebieg wysłuchania nie może być utrwalony za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk. Ustawodawca w tym zakresie dopuszcza jedynie formę notatki urzędowej. Zgodnie z §4 art. 216² k.p.c. w sprawie przebiegu wysłuchania dziecka wydano także rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r. (Rozporządzenie) (Dz.U. z 2024 r., poz. 1579), które doprecyzowuje sposób przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunków, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzenia takich wysłuchań (art. 216² §4 k.p.c.).

Decyzje o przeprowadzeniu wysłuchania podejmuje skład orzekający, a nie tylko przewodniczący. Wskazując dzień oraz porę wysłuchania dziecka, sąd zapoznaje się z aktami sprawy, szczególnie wywiadem kuratora, opinią biegłego psychologa lub opinią szkolną. Pozwala to sądowi ocenić rozwój umysłowy małoletniego i na tej podstawie ustalić, czy dziecko spełnia przesłanki umożliwiające przeprowadzenie wysłuchania (Zajączkowska, 2013). Sąd decyduje także, czy zachodzą szczególne okoliczności uzasadniające obecność przy wysłuchaniu biegłego psychologa. Przed podjęciem decyzji sąd bierze również pod uwagę nie tylko wiek dziecka oraz jego stan zdrowia i sposób funkcjonowania, ale także takie okoliczności, jak np. plan zajęć dziecka, rehabilitację lub dojazd (Wybrańczyk, 2025). Ważne jest zatem, aby wysłuchanie było rzetelnie przygotowane, co związane jest również z ustaleniem dnia oraz pory wysłuchania celem uniknięcia dodatkowego obciążenia emocjonalnego małoletniego. Zaplanowanie terminu wysłuchania dziecka powinno zostać przemyślane także pod względem momentu, w którym aktualnie znajduje się postępowanie. Jak słusznie zauważa D. Wybrańczyk, czas przeprowadzenia wysłuchania należy każdorazowo dostosować do okoliczności danej sprawy, tak by nie doszło do eskalacji konfliktu (2025). Do powyższych kwestii odnoszą się również regulacje ww. Rozporządzenia (przede wszystkim §2 i §3).

Wysłuchanie może wiązać się z silnymi emocjami, przede wszystkim dla dziecka. Stąd też sąd doręcza przeznaczoną dla dziecka informację, sporządzoną w zrozumiały dla małoletniego sposób, w której znajduje się wyjaśnienie celu, sposobu i miejsca przeprowadzenia wysłuchania oraz pouczenie, że po przybyciu do sądu

i obejrzeniu miejsca wysłuchania dziecko będzie mogło podjąć decyzję co do udziału w tej czynności (§4 ust. 2 Rozporządzenia). Należy zaznaczyć, że ustawodawca zauważa potrzeby dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu lub z niepełnosprawnością intelektualną, umożliwiając im obejrzenie miejsca wysłuchania na terenie sądu co najmniej dwa dni przed terminem wysłuchania (§4 ust. 3 Rozporządzenia).

Niedopuszczalne jest uczestnictwo przedstawicieli ustawowych dziecka lub ich pełnomocników. Udział dużej liczby osób może wywołać u dziecka poczucie presji, stresu czy dyskomfortu. Możliwe jest także uwikłanie dziecka w tzw. konflikt lojalnościowy. Stąd też podaje się, że sądy w praktyce rzadko dopuszczają strony/uczestników postępowania do udziału w wysłuchaniu w charakterze obserwatorów. Nie jest również popularne przekazywanie listy pytań do dziecka na wzór procedury karnej (Eysymontt, 2023). Takie postępowanie sądu należy ocenić pozytywnie. W wysłuchaniu dziecka może brać udział biegły psycholog, jeżeli z uwagi na stan zdrowia, rozwój umysłowy lub wiek małoletniego niezbędne jest zapewnienie mu pomocy psychologicznej podczas wysłuchania lub zachodzi konieczność udzielenia pomocy sędziemu w zakresie rozpoznania potrzeb dziecka podczas wysłuchania (§10 Rozporządzenia). Jak słusznie zauważa się w literaturze, chociaż nie wynika to z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, uznaje się, że nie ma przeszkód, by w wysłuchaniu uczestniczył też tłumacz – w przypadku małoletniego niewładającego językiem polskim, dziecka posługującego się polskim językiem migowym (PJM) oraz małoletniego ze szczególnymi potrzebami w komunikowaniu się (§3 Rozporządzenia).

Osobę, z którą dziecko przybyło na wysłuchanie, należy poinformować o przewidywanym czasie trwania wysłuchania i wskazać miejsce, gdzie może oczekiwać na jego zakończenie, o czym należy również poinformować dziecko (§5 Rozporządzenia). Jeżeli tego samego dnia przewiduje się wysłuchanie rodzeństwa, to wysłuchanie dzieci następuje kolejno po sobie (§7 Rozporządzenia). Przed rozpoczęciem czynności sędziego umożliwi dziecku poznanie miejsca wysłuchania lub ponowne zapoznanie się z tym miejscem, wyjaśnia dziecku w sposób dla niego zrozumiały i dostosowany do jego potrzeb zasady wysłuchania oraz prawo do odmowy udziału w wysłuchaniu, a także informuje o celu czynności, wyjaśniając dziecku, że nie ponosi ono odpowiedzialności za treść orzeczenia, które zostanie wydane przez sąd. Sędzia wyjaśnia również dziecku rolę osób uczestniczących w wysłuchaniu (§8 Rozporządzenia). W trakcie wysłuchania nie używa się stroju urzędowego (§6 Rozporządzenia). Ważne jest, by pouczyć dziecko o możliwości zgłoszenia sytuacji, w której nie rozumie ono zadawanych pytań, nie zna odpowiedzi na niektóre pytania, potrzebuje ich wyjaśnienia lub uzupełnienia bądź też, jeśli

uważa, że zostało źle zrozumiane lub ma inne potrzeby. Sposób ich sygnalizowania sąd uzgadnia z dzieckiem indywidualnie.

W rozporządzeniu wskazuje się, że miejsce wysłuchania ustala się z uwzględnieniem potrzeb dziecka (§12 Rozporządzenia). Istnieje wymóg, by wysłuchanie odbyło się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach na terenie sądu lub poza jego siedzibą. Jest to możliwe w sytuacji dzieci, u których występują zaburzenia psychiczne lub zaburzenia rozwojowe, oraz dzieci, które nie ukończyły 13 lat. Wówczas pomieszczenia te muszą spełniać następujące warunki: kolorystyka ścian w pomieszczeniu jest utrzymana w jasnych i stonowanych barwach, co dotyczy również mebli i wykładziny, podłoga wyłożona jest miękką wykładziną, meble dostosowane są do dziecka, zainstalowane oświetlenie jest ciche i ma możliwość regulacji, wielkość i umeblowanie pomieszczenia dają dziecku możliwość swobodnego poruszania się (§13 Rozporządzenia). Podczas wysłuchania u dzieci, u których występują zaburzenia psychiczne lub zaburzenia rozwojowe, należy ograniczyć czynniki rozpraszające w postaci jaskrawej kolorystyki, mocnych zapachów oraz głośnych dźwięków w stopniu wystarczającym, by zapewnić możliwość koncentracji i swobodę wypowiedzi (§16 Rozporządzenia).

Właściwe warunki lokalowe są bardzo istotne w kontekście wysłuchania dziecka z uwagi na zapewnienie małoletniemu poczucia bezpieczeństwa, swobody wypowiedzi, koncentracji oraz przyjaznej atmosfery. Dzieci, które ukończyły 13 lat, mogą być również wysłuchiwanie w odpowiednio przystosowanym gabinecie sędziego lub w innym pomieszczeniu na terenie sądu lub poza jego siedzibą. Gabinet powinien mieć dostęp do światła dziennego i być odpowiednio duży, by umożliwić dziecku swobodne poruszanie się. Dzieci, które ukończyły 13 lat, wysłuchuje się w pomieszczeniu, o którym mowa w §13 ust. 1, albo w odpowiednio przystosowanym gabinecie sędziego lub w innym pomieszczeniu na terenie sądu lub poza jego siedzibą. Gabinet lub inne pomieszczenie, o którym mowa w ust. 1, powinien mieć stały dostęp do światła dziennego, stolik oraz fotel dla dziecka. Wielkość gabinetu lub innego pomieszczenia musi umożliwiać dziecku poruszanie się. W gabinecie lub innym pomieszczeniu na terenie sądu, w którym odbywa się wysłuchanie, powinien panować porządek. Dziecku należy też zapewnić możliwość koncentracji i swobodę wypowiedzi (§14 Rozporządzenia). Należy pamiętać, że akta dotyczące innych postępowań powinny znajdować się poza zasięgiem wzroku dziecka, a na czas trwania wysłuchania miejsce, w którym się ono odbywa, jest wyłączone z innych czynności (§15 Rozporządzenia).

W miejscu, w którym sąd zdecyduje się przeprowadzić wysłuchanie, należy zapewnić wodę oraz chusteczki higieniczne, a jeżeli jest to uzasadnione potrzebami

dziecka – przygotować dostosowane do potrzeb dziecka materiały ułatwiające rozmowę, w szczególności kredki, papier, rysunki lub inne pomoce wizualne, zapewnić dostępność materiałów umożliwiających obniżenie poczucia lęku i napięcia u dziecka. Ustawodawca wskazuje, że w celu uniknięcia rozpraszania dziecka wskazane pomoce oraz materiały powinny być wyjmowane przez sędziego zgodnie z potrzebami dziecka (§17 Rozporządzenia). Takie uregulowanie warunków wystuchania małoletniego odpowiada zasadzie bezstronności i gwarancji ochrony dobra dziecka.

Na podobne warunki ustawodawca zwraca również uwagę we wspomnianym już §186 ust. 1 Regulaminu, w którym stwierdza, że wystuchanie powinno odbywać się w pomieszczeniu przeznaczonym i przystosowanym do tego celu, a jeśli takie nie istnieje, to w pomieszczeniu spełniającym odpowiednie warunki. Dziecko powinno mieć bowiem zawsze zapewnione miejsce, w którym warunki będą dostosowane do jego wieku oraz wrażliwości (Eysymontt, 2023).

Co istotne, jeżeli pomieszczenie, w którym odbywa się wystuchanie, jest przeznaczone także do przeprowadzania przesłuchań w trybie art. 185a–185c i 185e k.p.k. (Dz.U. z 2024 r., poz. 37, 1222 i 1248), należy dziecku wyjaśnić, że zainstalowane kamery i mikrofon nie zostaną włączone, a wystuchanie nie będzie rejestrowane (§13 ust. 2 Rozporządzenia). Mowa o odpowiednio przystosowanych pokojach do potrzeb dziecka miejscach, które określa się jako Niebieskie Pokoje lub Przyjazne Pokoje Przesłuchań.

Jak już zasygnalizowano we wprowadzeniu do niniejszego opracowania, wystuchanie dziecka realizowane jest w ramach zasady bezpośredniości, zapewniając ochronę małoletniego w postaci możliwości ujawnienia ewentualnych nieprawidłowości lub nadużyć w stosunku do niego. Zasadę tę określa też dodany art. 216² §2 k.p.c., choć do czasu nowelizacji z 2023 r. kwestia uznawania pomocy sądowej była sporna. Obecnie prawodawca opowiada się za wystuchaniem bezpośrednim, co nie powinno być zastępowane innymi środkami, np. badaniem w OZSS (wystuchanie pośrednie) (Eysymontt, 2023; Wybrańczyk, 2025). Ponadto wystuchanie nie może odbywać się zdalnie, w drodze pisemnej lub za pośrednictwem telefonu. Wydaje się wysoce prawdopodobne, że w wielu przypadkach taka forma komunikacji uniemożliwiłaby zarówno nawiązanie kontaktu z dzieckiem, jak i utrzymanie jego uwagi. Poza kontrolą pozostawałby także przebieg wystuchania, w szczególności możliwość wpływu osób obecnych w otoczeniu dziecka na jego wypowiedzi. Również w sytuacji, gdyby dziecko ujawniało nasilone emocje, udzielenie mu wsparcia byłoby mocno ograniczone. Dodatkowo w przypadku dzieci młodszych przeprowadzanie w ten sposób wystuchania oznaczałoby, że pozostałyby one w pomieszczeniu same – bez opieki i nadzoru nad obsługą sprzętu. W praktyce jednak

wnioski stron/uczestników rzadko są w tym zakresie składane (Eysymontt, 2023). Należy zaznaczyć, że zgodnie z uzasadnieniem nowelizacji z 2023 r. wysłuchanie rozumiane jest jako rozmowa, stąd też nie powinno się formułować „wniosków dowodowych” o wysłuchanie (Wybrańczyk, 2025). Związane jest to także z przyjęciem, że wysłuchanie małoletniego nie jest czynnością procesową, choć w literaturze i orzecznictwie można spotkać pogląd przeciwny (Eysymontt, 2023; Wybrańczyk, 2025; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2013 r., SNO 35/13, LEX nr 1409019). Niewątpliwie należy się zgodzić, że celem wysłuchania dziecka nie jest zebranie faktów, a więc nie stanowi to czynności procesowej w postępowaniu dowodowym. Jak słusznie wskazuje D. Wybrańczyk, z tego powodu podnoszenie ewentualnych zarzutów procesowych dotyczących wysłuchania będzie stanowiło trudność (2025). Kwestia ta jednak wpływa na trudny do określenia charakter instytucji wysłuchania, co podnoszono już w poprzednio obowiązującym stanie prawnym (Zalecenia Zespołu Prawa Rodzinnego pod przewodnictwem Z. Marciniaka, poprawki z 25 maja 2010 r.).

Zasada bezpośredniości wiąże się również ze spoczywającym na sędzię obowiązkiem poinformowania dziecka o jego uprawnieniach, zgromadzonym materiale procesowym oraz toku postępowania, określonych odpowiednio w art. 5 k.p.c., art. 9 k.p.c., art. 149 i n. w zw. z art. 13 §2 k.p.c. Jak podaje się w doktrynie, żądanie rozpatrzenia sprawy przez sąd nie może zostać zrealizowane z pominięciem zapoznania się z argumentacją podmiotu domagającego się ochrony prawnej (Bodio, 2023; Czeszejko-Sochacki, 1997; Morawska, 2007; Pastuszko, 2003), co też ustawodawca ściśle wyraził w regulacji materialnoprawnej, nakazującej uwzględnienie stanowiska dziecka w ważniejszych sprawach dotyczących jego osoby lub majątku (art. 95 §4 k.r.o.).

Warto powtórzyć, że zgodnie z treścią art. 514 §1 k.p.c. wysłuchanie nie może być traktowane jako czynność równoznaczna z przeprowadzeniem dowodu z przesłuchania uczestników (art. 299 w zw. z art. 13 §2 k.p.c.). Wysłuchanie uczestnika postępowania nie jest tożsame z wysłuchaniem osoby, która nie jest uczestnikiem danego postępowania, np. świadka. Występuje zatem ona w zasadzie jako instytucja pomocnicza o charakterze techniczno-procesowym, służąca uzyskaniu przez sąd od uczestnika wyjaśnień i oświadczeń faktycznych potrzebnych do rozstrzygnięcia sprawy. W doktrynie wskazuje się, że przy takim rozumieniu instytucja ta nie odbiega znacząco od informacyjnego wysłuchania stron procesu określonego w art. 212 §1 w zw. z art. 13 §2 k.p.c. Informacje przekazywane przez wysłuchiwanego uczestnika są źródłem informacji dla sądu o okolicznościach faktycznych sprawy (Górabłaszczkowska, 2013; Sadowska, 2017; Telenga, 2017). Stąd też szczególnie ważne

jest, aby podczas wysłuchania posługiwać się prostym językiem, zadawać pytania otwarte, unikać przenośni oraz komunikatów zawierających ocenę osób bliskich dziecku. Nie należy formułować pytań sugerujących odpowiedzi. Istotne jest, aby pozostawać „w kontakcie” z dzieckiem, obserwować jego reakcje i emocje, zwracać uwagę, czy nie pojawiają się lęk, niepokój, płacz, zdenerwowanie, zmęczenie, znużenie. Jeśli dziecko konsekwentnie odracza wypowiedzi na dany temat, należy stosownie zareagować. Zakończenie wysłuchania powinno zostać zwieńczone rozmową sędziego z dzieckiem na temat niezwiązany bezpośrednio z przedmiotem wysłuchania. Jeżeli w wysłuchaniu uczestniczy biegły psycholog (o ile jest to wskazane), to podejmuje on czynności zmierzające do obniżenia napięcia emocjonalnego dziecka związanego z jego udziałem w czynności (§11 Rozporządzenia). Wówczas udziela on również sędziemu wskazówek, jak dostosować przekazywane informacje do potrzeb i możliwości dziecka. Ponadto wskazuje sposoby wspierania dziecka w trakcie wysłuchania oraz metody reagowania na sytuacje mogące zakłócać jego przebieg. Po zakończonej czynności należy zapytać dziecko, czy ma jakieś pytania do sędziego (§9 i §10 Rozporządzenia). Z przebiegu wysłuchania sporządza się notatkę urzędową (forma ta zastąpiła obowiązujący do 2015 r. protokół). Jak już wspomniano, przebiegu wysłuchania nie utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk lub obraz i dźwięk (zob. także §186 Regulaminu).

Sposób ewidencjonowania wysłuchania dziecka jest złożony pod względem praktycznym i wymaga uregulowania ze strony ustawodawcy. Należy zauważyć, że wciąż nie sprecyzowano, jakie elementy powinna zawierać notatka z wysłuchania małoletniego, ustawodawca nie wskazuje bowiem na stopień jej szczegółowości, dotąd nie powstały też przeznaczone dla tej czynności formularze. Nie ma również prawnej podstawy regulującej dostęp do takiej notatki (Eysymontt, 2023, Wybrańczyk, 2025) – czy np. powinien być zagwarantowany dla rodziców dziecka lub ich pełnomocników. Przyjmując, że wysłuchanie małoletniego jest rozmową z sędzią i jej celem jest poznanie zdania dziecka, to kwestia, czy należałoby udostępniać jej treść osobom, które nie uczestniczyły w tej czynności, wymaga przemyślenia. Z drugiej strony podczas wysłuchania dziecko może przekazać sędziemu istotne wiadomości, związane z jego bezpieczeństwem lub/ oraz jego rodzeństwem bądź innych członków rodziny. Wówczas sąd powinien podjąć stosowne działania. Stąd też decyzja o udostępnieniu treści notatki lub wykorzystaniu informacji podanych przez małoletniego w trakcie wysłuchania powinna zostać podjęta z uwzględnieniem sytuacji rodzinnej dziecka, jego relacji z rodzicami, rozmiarem oraz charakterem konfliktu między opiekunami, a także rozwoju dziecka. Pod rozważę ustawodawcy można byłoby również poddać, czy w opisanej sytuacji sędzia nie powinien obligatoryjnie skontaktować się

z biegłym psychologiem i rozpocząć działań podejmowanych obecnie w związku z wprowadzeniem Standardów Ochrony Małoletnich¹⁰.

W odniesieniu do kwestii utrwalania przebiegu wysłuchania dziecka warto też wskazać, że jeszcze w poprzednio obowiązującym stanie prawnym pojawiały się postulaty, w których wybrzmiewał argument konieczności nagrywania przebiegu wysłuchania dziecka (Gudowski, 2012) po uprzednim uzyskaniu zgody od małoletniego (Czerederecka, 2010). Uznawano to za bardziej odpowiednie rozwiązanie niż protokołowanie przebiegu tej czynności. W doktrynie znany jest również pogląd, że wysłuchanie dziecka winno odbywać się w ramach posiedzenia niejawnego (Cieśliński, 2012).

Choć postulaty te miały na celu poprawę transparentności i ochrony procesowej małoletniego, należy pamiętać o podstawowym założeniu wysłuchania w jego obecnym kształcie.

Mimo zmian prawnych, które zaszły w ostatnim czasie, aktualne pozostaje, że nadrzędnym celem wysłuchania jest zapoznanie się sędziego ze stanowiskiem dziecka (Słyk, 2015). Czynności tej nie można przypisywać formalnego charakteru ani uznawać jej za zmierzającą do zgromadzenia materiału dowodowego, co dodatkowo komplikuje kwestie ustalenia zasad jej utrwalania.

Doprecyzowanie sposobu przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz wymogów dotyczących pomieszczenia, w których się ono odbywa, należy ocenić pozytywnie, choć – jak wskazano – niektóre kwestie wciąż wymagają uściślenia. Ustawodawca zwrócił uwagę na relewantne kwestie związane z warunkami lokalowymi oraz obowiązkiem informacyjnym. Na podkreślenie zasługuje fakt, że wyodrębniono sytuacje dzieci ze szczególnymi potrzebami, stąd też nie ma podstaw do tego, aby profesjonalny pełnomocnik w piśmie procesowym wskazywał na potrzebę ograniczenia bodźców mogących rozpraszać małoletniego, u którego występują zaburzenia psychiczne lub zaburzenia rozwojowe (Wybrańczyk, 2025). Jednakże w dalszej części przytoczonego opracowania wskazuje się na taką możliwość.

Z omówionych regulacji wynika zatem, że celem ustawodawcy było stworzenie warunków, w których dziecko mogłoby swobodnie wypowiedzieć się w dotyczącej go sprawie, dostarczając tym samym rzetelnych i wiarygodnych informacji,

10 Standardy ochrony małoletnich – zbiór zasad i procedur mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w różnych środowiskach, zapobieganie wszelkim formom przemocy, zaniedbania oraz wykorzystywania małoletnich, a także stworzenie warunków umożliwiających ich rozwój w atmosferze szacunku i troski – wprowadzono w Polsce na mocy nowelizacji ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich, uchwalonej ustawą z dnia 28 lipca 2023 r.

mogących mieć wpływ na wynik toczącego się postępowania. Wciąż jednak pozostają kwestie niedoprecyzowane. Wystuchanie dziecka jest istotne nie tylko w kontekście prawnym, jako instytucja wpływająca na przebieg postępowania sądowego, lecz może przede wszystkim stanowić przesłankę rozstrzygnięcia w sprawie dotyczącej dziecka i jego rodziny, co podsumowują słowa: „Autentyzm dziecka wyraża się przede wszystkim brakiem trwałych postaw i uprzedzeń, dlatego przy umiejętnym wystuchaniu małoletniego sędzieja liczyć może na całkowitą szczerą wypowiedź dziecka” (Zajączkowska, 2013).

Podsumowując tę część rozważań, należy zauważyć, że wystuchanie jest delikatną formą relacji interpersonalnej, w której jednak nie ma równowagi między rozmówcami. Nie jest to również czynność zastępująca inne czynności prawne (Budzyńska, 2015). Z analizy powyższych regulacji wynika, że najbardziej pożądaną formą jest przeprowadzenie wystuchania poprzez bezpośrednią rozmowę z sędzią. Na rzecz takiej formy optuje także art. 577 k.p.c., który daje sądom opiekuńczym możliwość zmiany prawomocnego orzeczenia sądowego, jeżeli „jest to w interesie osoby, której postępowanie dotyczy”. Takie unormowanie jest przejawem ograniczenia zasady stabilności orzekania i autorytetu władzy sądowniczej, ustępującej nadrzędnej wartości – dobru dziecka (Sutova, Zembruski, 2024).

Obserwacje na temat funkcjonowania instytucji wystuchania dziecka w Polsce pozwalają wnioskować, że system wymiaru sprawiedliwości jest w procesie tworzenia rozwiązań, mających na celu ustandaryzowanie tej czynności zachodzącej w postępowaniu sądowym. Podobne działania można wskazać w innych państwach, np. w Wielkiej Brytanii. Według raportu z Nuffield Family Justice Observatory (Nuffield FJO)¹¹ z 2024 r. decyzje dotyczące życia dziecka są podejmowane podczas postępowania sądowego, w których dzieci nie mają wciąż prawa głosu i nie są widoczne dla profesjonalistów oraz sądów. Za przykład dobrej praktyki uznaje się opublikowany przez Przewodniczącego Wydziału Rodzinnego Sądu w Wielkiej Brytanii Andrewa McFarlana poradnik prezentujący zestaw narzędzi dla sędziów, dotyczących prowadzenia komunikacji pisemnej z dzieckiem celem wyjaśnienia mu działań podejmowanych w postępowaniu¹². Obejmuje on podsumowanie doświadczeń dzieci związanych z udziałem w postępowaniu oraz tego, w jaki sposób sędziowie piszący do dzieci mogą wpływać na te doświadczenia, omawia cele, jakim służy pisanie do osób młodych w różnych okolicznościach, oraz uwzględnia kluczowe

11 Raport dostępny na stronie: <https://www.nuffieldfjo.org.uk>.

12 *Writing to children - A toolkit for judges*, styczeń 2025, dostęp online: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2025/02/Writing-to-Children--A-Judges-Toolkit-V1.7-1.pdf>.

kwestie, które należy wziąć pod uwagę podczas kontaktu z dziećmi. W poradniku znajdują się także wskazówki co do języka, tonu i formatu wypowiedzi. W publikacji zaprezentowano przykłady zaczerpnięte z poprzednich listów napisanych przez sędziów do dzieci oraz listę opublikowanych wyroków w sprawach, w których sędziowie komunikowali się z osobami młodymi, aby wyjaśnić im swoje czynności i konsekwencje rozstrzygnięcia.

Na podobne kwestie zwrócono uwagę w poradniku opracowanym przez Okręgową Izbę Radców Prawnych pt. *Wysłuchanie dziecka – poradnik*¹³. Oprócz genezy oraz istoty instytucji wysłuchania w publikacji wskazano, że pełnomocnik może formułować wnioski co do sposobu przeprowadzenia tej czynności (np. dotyczących miejsca czy obecności psychologa) oraz zwracać sędziemu uwagę na konieczność poruszenia pewnych istotnych kwestii, co w doktrynie – jak wskazano – nie jest oceniane pozytywnie, jeśli zalecenia te przyjmowałyby formę listy pytań. W poradniku słusznie zaznaczono jednak, że sąd nie jest związany postulatami ani wnioskami pełnomocnika. Wysłuchanie dziecka było również przedmiotem spotkań działającej przy Okręgowej Radzie Adwokackiej Sekcji Praw Dziecka. Z kolei na stronie internetowej Stowarzyszenia Sędziów Rodziny w Polsce znaleźć można wzory informacji o wysłuchaniu dziecka¹⁴, opracowane przez sędziów z sądów rejonowych i okręgowych, z wieloletnim doświadczeniem w sprawach rodzinnych, oraz ekspertów zewnętrznych w zakresie psychologii i prostej komunikacji. Wzory przygotowano w dwóch wariantach: w swobodniejszej formie graficznej, skierowanej do dzieci, oraz w bardziej stonowanej formie dla młodzieży (warianty nie różnią się treścią). Grafiki warto polecić uwadze sędziów rodzinnych ze względu na przystępny i trafny sposób opracowania tych ważnych informacji, które należy przekazać dzieciom podczas wysłuchania – np. tego, że może ono poprosić, aby pewne wypowiedzi nie zostały odnotowane w notatce.

Opracowany poradnik, grafiki czy omawiane powyżej działania to przykłady dobrych praktyk, które z pewnością przyczynią się pogłębienia dyskusji na temat instytucji wysłuchania dziecka. Ze względu na nieustannie zmieniającą się sytuację społeczną oraz częsty kontakt z dziećmi i ich rodzinami ważne jest, by środowisko profesjonalistów mogło dzielić się swoim doświadczeniem, refleksjami, wątpliwościami. Niewątpliwie jednak najbardziej pożądane byłoby wprowadzenie zmian legislacyjnych, kompleksowo regulujących wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym.

13 Poradnik dostępny na stronie: <https://www.oirp.warszawa.pl/wysluchanie-dziecka-poradnik/>, opublikowany 27.01.2025 r.

14 Wzory dostępne na stronie: <https://www.sssrwp.pl/aktualnosci.php?art=445&start=0&irek=62>.

4. Podsumowanie

Wysłuchanie dziecka to pomocnicza instytucja procesowa o charakterze technicznym. Jej głównym celem jest uzyskanie przez sąd wyjaśnień i oświadczeń potrzebnych do rozstrzygnięcia sprawy, co nie oznacza zebrania faktów, lecz zapoznania się z opiniami i ocenami wyrażanymi przez dziecko. Zmiany w zakresie wysłuchania dziecka, wprowadzone nowelizacją z 2023 r., należy ocenić jako dobry kierunek, wciąż jednak dostrzec można obszary, które należałoby uregulować lub doprecyzować bardziej szczegółowo. Wysłuchanie dziecka to instytucja, której znaczenie jest doniosłe i może okazać się fundamentalne w rozstrzygnięciu danej sprawy z udziałem dziecka, stąd też zasadne są postulaty zmian prawnych, które precyzowałyby kwestie związane z ewidencjonowaniem przeprowadzania wysłuchania dziecka oraz wciąż trudnym do określenia charakterem prawnym tej instytucji. Jednocześnie należałoby zwiększyć i dostosować do aktualnych potrzeb ofertę szkoleń dla sędziów z zakresu psychologii. Kontakt z dzieckiem wymaga odpowiedniego przygotowania, a jego brak jest jednym z najczęstszych powodów odstąpienia od przeprowadzania wysłuchania małoletniego. Postulat ten wiąże się z szerszą ideą nieustannego wzmacniania podmiotowości dziecka w postępowaniu sądowym. Rezygnacja z wysłuchania dziecka nie powinna być uzasadniana ekonomią procesową, a jedynie ochroną dobra małoletniego, zatem ważne jest, by sędziowie posiadali umiejętności pomocne w procesie przygotowania wysłuchania dziecka oraz analizy sprawy z jego udziałem. Niedoskonałości systemowe i luki prawne powinny zatem stać się przedmiotem dalszych prac ustawodawcy, tak by potencjał wysłuchania dziecka mógł być w pełni wykorzystywany, co jawi się jako szczególnie ważna potrzeba ze względu na bezpośredni wpływ tej instytucji na życie małoletniego i ochronę jego dobra.

E-mail autorki: dkuna@swps.edu.pl.

Bibliografia

- Bąk, A. (2015). „Bo sąd jest taki ważny” – doświadczenia dzieci uczestniczących w czynności wysłuchania. Raport z badania jakościowego. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 14(4), 82–107.
- Borkowska, K. (2011). Prawo dziecka do wypowiedzi a jego udział w postępowaniu cywilnym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 2(35), 27–34.
- Borkowska, K. (2014). *Prawo dziecka do wypowiedzi w sprawach rozpoznawanych przez sąd rodzinny*. Wolters Kluwer.
- Budzyńska, A. (2015). Wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym – perspektywa psychologiczna. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 14(4), 32–54.
- Cieśliński, M. (2012). Wysłuchanie dziecka w procesie cywilnym (art. 216¹ k.p.c.). *Przegląd Sądowy*, 6, 63–72.
- Cieśliński, M.M. (2015). Praktyka sądowa wysłuchiwanie małoletnich w postępowaniach cywilnych w kontekście idei przyjaznego wysłuchiwanie dziecka (komunikat o wynikach badania). *Prawo w Działaniu*, 24, 221–236.
- Cieśliński, M.M. (2021). Sądowe wysłuchanie dziecka a stanowisko jego rodziców. *Przegląd Sądowy*, 1, 45–58.
- Committee on the Rights of the Child (2006). Days of General Discussion of the Committee on the Rights of the Child. Forty-third session 11–29 September 2006.
- Czerederecka, A. (2010). Psychologiczne kryteria wysłuchania dziecka w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. *Rodzina i Prawo*, 14–15, 22–43.
- Czeszejko-Sochacki, Z. (1997). Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (ogólna charakterystyka). *Państwo i Prawo*, 11–12, 93.
- Czyż, E. (2002). *Prawa dziecka. Szkoła Praw Człowieka*. Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Daly, A., Maharjan, N., Montesinos Calvo-Fernández, E., Muller, L.H., Murray, E.M., O’Sullivan, A., Paz Landeira, F., Reid, K. (2024). Climate Action and the UNCRC: A ‘Postpaternalist’ World Where Children Claim Their Own Rights. *Youth*, 4(4), 1387–1404. doi: <https://doi.org/10.3390/youth4040088>
- Eysymontt, M. (2023). *Wysłuchanie małoletniego jako instytucja służąca wzmocnieniu podmiotowości prawnej dziecka w postępowaniu cywilnym czy też idea fantoma? – postulaty de lege lata i de lege ferenda*. W: Ł.B. Plich (red.). *Prawo publiczne i prywatne. W obliczu nowych współczesnych jurysprudencji wyzwań*. Wolters Kluwer, 321–340.

- Florczak-Wątor, M. (2023). W: P. Tuleja (red.). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2. Wolters Kluwer.
- Garlicki, L., Zubik, M. (red.). (2016). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. III. LEX.
- Góra-Błaszczkowska, A. (2013). W: H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.). *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. III. Wolters Kluwer.
- Gudowski, J. (2012). W: T. Ereciński (red.). *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*. LexisNexis Polska.
- Holewińska-Łapińska, E. (2013). Orzecznictwo w sprawach o pozbawienie władzy rodzicielskiej. *Prawo w Działaniu*. 14, 27–76.
- Jaros, P. (2015). *Prawo dziecka do sądu*. W: S.L. Stadniczeńko (red.). *Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*. Biuro Rzecznika Praw Dziecka.
- Kociucki, L. (1994). *Prawo dziecka do wypowiedania się o sprawach, które go dotyczą i ochrona jego praw w postępowaniu przed sądami*. W: T. Smyczyński (red.), *Konwencja o prawach dziecka: wybrane zagadnienia prawne i socjalne*. Polski Komitet UNICEF.
- Kotas-Turoboyska, S. (2022). *Reprezentacja osoby małoletniej w postępowaniach spadkowych*. Wolters Kluwer.
- Kunicki, I. (2016). W: A. Góra-Błaszczkowska (red.). *KPC. Komentarz*, t. 1, art. 514, nb 9. C.H. Beck.
- Łopatka, A. (2000). *Dziecko – jego prawa człowieka*. IURIS.
- Morawska, E. (2007). Ochrona praw dziecka w świetle art. 72 Konstytucji RP. Uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. *Kwartalnik Prawa Publicznego*, 4, 125–144.
- Nuffield Family Justice Observatory (Nuffield FJO) (2024). *Uncovering private family law: How often do we hear the voice of the child?* Lancaster University.
- Pastuszko, R. (2003). Prawo do wystuchania w postępowaniu sądowym a obowiązek wyjaśniająco-doradczy notariusza. *Rejent*, 5, 102–123.
- Pietruszewska, A., Zaruczyńska, A. (2023). Minor's Hearing in Civil Proceedings. Reflections de Lege Lata and de Lege Ferenda. *Ars Iuridica*, 23(2), 141–150.
- Plewka, J. (2017). *Instytucja wystuchania małoletniego w świetle unormowań prawnych kodeksu postępowania cywilnego*. W: Ł. Błaszczak (red.). *Tendencje prawa materialnego i procesowego cywilnego*. E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 45–61.

- Raitt, F.E. (2007). Hearing Children in Family Law Proceedings: Can Judges Make a Difference? *Child and Family Law Quarterly*, 19 (2), 204–224.
- Rejdak, M. (2020). W: A. Marciniak (red.). *Kodeks postępowania cywilnego, t. 3, Komentarz. Art. 425–729, art. 514, nb II*. C.H. Beck.
- Rylski, P., Walasik, M. (red.). (2023). *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom IV. Część II. Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*. Wolters Kluwer.
- Sadowska, J. (2017). Wystuchanie przez sąd opiekuńczy małoletniego kandydata na dawcę szpiku lub komórek krwiotwórczych krwi obwodowej. *Rejent*, 8, 33–48.
- Sawczuk, M. (1997). *Naruszenie podstawowych praw człowieka (na przykładzie naruszenia prawa do wysłuchania)*. W: H. Zięba-Załucka (red.). *Prawa i wolności obywatelskie w procesie transformacji ustrojowej*. Wydawnictwo Oświatowe FOSZE.
- Skubik-Ślusarczyk, S. (2018). *Wymiar sprawiedliwości przyjazny dziecku – perspektywa prawno-psychologiczna*. W: T. Kalisz (red.). *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, t. L*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Śtyk, J. (2015). Aspekty prawne wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, (14) 4, 9–31.
- Sutova, M., Zembrzuski, T. (2024), Hearing a Minor as an Instrument of Protecting the Child’s Best Interests in Polish and Macedonian Procedural Law. *Balkan Social Science Review*, 24, 111–133
- Szklanna, A. (2010). Naruszenie prawa do poszanowania życia rodzinnego zagwarantowanego w EKPCz. *Europejski Przegląd Sądowy*, 1, 18–28.
- Telenga, P. (2017). W: A. Jakubecki (red). *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1*, 400. Wolters Kluwer.
- Trocha, O. (2015). Udział dzieci w postępowaniu o ograniczenie władzy rodzicielskiej – raport z badań aktowych. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 14 (4), 55–81.
- Walker, J. Misca, G. (2019). Why Listening to Children and Young People is Important in Family Justice. *Family Court Review*, 57 (3).
- Weitz, K. (2016). W: T. Ereciński (red.). *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Postępowanie rozpoznawcze. t. 2*. LEX.
- Wybrańczyk, D. (2020). *Sytuacja prawna małoletniego dziecka rozwodzących się rodziców*. Wolters Kluwer.
- Wybrańczyk, D. (2025). *Wysłuchanie małoletniego w postępowaniu cywilnym – poradnik dla praktyków*. LEX/el.
- Zajączkowska, J. (2013). Głos dziecka na wokandzie – o instytucji wysłuchania małoletniego. *Palestra*, 7–8.

“Note to my judge”. On the essence and practical significance of hearing a child in court

The article is devoted to the institution of hearing children in civil proceedings. The study reviews international law regulations, the Constitution of the Republic of Poland and lower-level acts – provisions of the Code of Civil Procedure concerning the hearing of children in judicial and non-judicial proceedings. It presents the evolution of the institution, the latest legal changes, particularly with regard to the manner of preparing and conducting hearings of children and the conditions for their organisation, as well as relevant case law. It characterises this activity, taking into account its course and legal gaps that affect current court practice. The discussion also cites examples of good practices in conducting hearings of children, both in Poland and in other countries.

Keywords:

hearing; child; children’s rights; best interests of the child; child-friendly justice; constitutional right to a court

Cytowanie:

Kuna, D. (2025). „Note to my judge”. O istocie wysłuchania i znaczeniu praktycznym wysłuchania dziecka przez sąd. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 24(3), 57–83.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości

